

УДК 327.7

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ РЕГІОНУ У ДОСЛІДЖЕННІ МІЖНАРОДНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕГІОНІВ

EVOLUTION OF THE NOTION OF REGION IN THE STUDY OF INTERNATIONAL POLITICAL REGIONS

ЭВОЛЮЦИЯ ПОНЯТИЯ РЕГИОНА В ИССЛЕДОВАНИИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕГИОНОВ

Константинов В. Ю.

Кандидат політичних наук, доцент, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, E-mail: viktor.konstantynov@gmail.com

Konstantynov V. Yu.

Ph.D. (Political Science), associate professor, Institute of International Relation Kyiv Taras Shevchenko National University, E-mail: viktor.konstantynov@gmail.com

Константинов В. Ю.

Кандидат политических наук, доцент, Институт международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, E-mail: viktor.konstantynov@gmail.com

Анотація. Дослідження присвячено методологічній проблемі становлення та еволюції поняття «регіон» у міжнародно-політичних дослідженнях регіональних систем та інститутів. Трансформація підходів та множинність аспектів, які вивчають дослідники міжнародного регіоналізму, зумовлюють важливе місце проблеми термінології у спеціалізованих дослідженнях. Оскільки поняття регіону є центральним для розуміння місця та ролі території у дослідженні регіоналізму, визначення напрямів та результатів трансформації терміну у наукових роботах є важливим чинником ефективності наукових розвідок регіональної проблематики міжнародних відносин.

У статті розглянуто поступову трансформацію поняття регіону від перших спроб, які у політичній географії було зроблено для перенесення поняття в площину вивчення міжнародних феноменів, із урахуванням особливостей міжнародно-політичного контексту, до становлення окремих методологічних підходів міжнародно-політичних досліджень до визначення поняття регіону та його використання в межах різних теорій та наукових шкіл у вивченні міжнародного регіоналізму та регіоналізації. Становлення в політичній науці міжнародного регіоналізму як окремого феномену не в останню чергу пов'язано саме із розробкою гнучких та різноманітних підходів до визначення поняття.

Визначено зв'язок трансформації визначення поняття регіону у міжнародно-політичних дослідженнях із еволюцією підходів до вивчення феномену міжнародного регіоналізму, множинністю аспектів регіоналізму в міжнародних відносинах, ускладненням типології регіоналізму в процесі розвитку міжнародного співробітництва у різних просторах світової системи.

Ключові слова: регіон, міжнародний регіон, простір, регіоналізм, система міжнародних відносин.

Abstract. *The research is dedicated to the study of methodological problem of emergence and evolution of the notion of “region” within political studies of international regional systems and institutions. Transformation of approaches and multiple aspect under investigation by the scholars who study international regionalism, define importance of terminology for these research endeavors. The notion of the region is central for understanding of the role of territory in research of international regionalism. Thus it is crucial to define directions and outcomes of transformations of the notion to succeed in studies of international political issues of regional systems.*

The article investigates evolution of the approaches to the term “region” from the first encounters made by political geographers to define international regions as a phenomenon of international relations research, to the emergence of specific research approaches by international relations scholars to the essence of region in the study of international issues, international regionalism and regionalisation. The very emergence of the international regionalism as a separate phenomenon within international relations area depend upon multiplicity of definitions of the region, elaborated by scholars throughout history of the discipline.

The article uncovers link between the notion of the region in the international political research and evolution of approaches to the study of the phenomenon of international regionalism, multiple aspects of regionalism in international relations, complexity of the regionalism typology amid international cooperation evolution in different parts of international system.

Key words: *region, international region, space, regionalism, international relations system.*

Аннотация. *Исследование посвящено методологической проблеме становления и эволюции понятия «регион» в международно-политических исследованиях региональных систем и институтов. Трансформация подходов и множественность аспектов, которые изучают исследователи международного регионализма, обуславливают важное место методологии в специализированных исследованиях. Поскольку понятие региона является центральным для понимания места и роли территории в исследовании регионализма, определения направления и результатов трансформации термина в научных работах остается важным фактором эффективности научных исследований региональной проблематики международных отношений.*

В статье рассматривается постепенная трансформация понятия региона от первых попыток политической географии перенести понятие в плоскость изучения международных феноменов, с учетом общего международно-политического контекста, до становления отдельных методологических подходов в международно-политических исследованиях к определению понятия региона и к его использованию в рамках различных теорий и научных школ, изучающих международный регионализм и регионализацию. Становление в политической науке регионализма как отдельного феномена не в последнюю очередь связано с разработкой гибких и разнообразных подходов к определению понятия региона.

Определена связь трансформации понятия региона в международно-политических исследованиях с эволюцией подходов к изучению феномена международного регионализма, множественностью аспектов регионализма в международных отношениях, усложнением типологии регионализма в процессе развития международного сотрудничества в различных пространствах международной системы.

Ключевые слова: *регион, международный регион, пространство, регионализм, система международных отношений.*

Постановка проблеми. Регіональні структури займають помітне місце у структурі політичних систем, зокрема – у міжнародних відносинах. У сучасних міжнародних відносинах їх вплив помітний на всіх рівнях – від глобального до національного. Сам факт існування високого рівня взаємодії між міжнародними акторами в межах певного географічного простору зумовлює його сприйняття як згуртованого, а іноді й консолідованого учасника міжнародних зв'язків.

Але водночас форми та інститути, у яких організовано регіональні процеси, залишаються надзвичайно різноманітними, що спричиняє високий ступень умовності у створенні універсальних, наскрізних концепцій та підходів до дослідження відповідних феноменів міжнародного розвитку. Тому важливим інструментом у розумінні принципів та характеру впливу регіональних структур на міжнародні відносини виступає належна концептуалізація процесів формування та згуртування регіонального простору, створення міжнародних регіонів та регіональних систем у глобальному просторі. Одним з ключових понять, що використовуються у такій концептуалізації, є саме поняття «регіону». Визначення його місце в структурі політичних досліджень міжнародних відносин, розуміння причин та напрямів еволюції його використання виступає одним із важливих методологічних завдань дослідження міжнародно-політичних регіональних структур.

Мета статті. Дослідження спрямовано на виявлення ключових етапів у запровадженні терміну «регіон» та його розвитку як частини методології дослідження міжнародних просторових феноменів, впливу мезорівня на системи міжнародних відносин, форм організації мезорівня глобальних та мета-глобальних систем міжнародних відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зважаючи на складну еволюцію, яку зазнали дослідження регіоналізму та регіоналізації у міжнародних відносинах, питання термінології спеціалізованих досліджень, визначення меж ключових понять, включно із терміном «регіон» завжди залишалось у полі зору дослідників. Поміж останніх досліджень проблеми варті виокремити роботи Ю. Міггельбрінк [16], Дж. Агню [1], Л. Гьонніггаузена [9]. Ці роботи розглядають множину підходів, що їх було використано для визначення місця та ролі географічного простору, поняття «регіон» зокрема у дослідження суспільно-політичних проблем, зокрема, проблем міжнародно-політичного розвитку.

Заслуговує на увагу дослідження С. Віппеля [23], яке більшою мірою сфокусовано на особливостях сучасного використання поняття «регіон» у дослідженні різноманітних міжнародно-політичних проблем, включно із специфічними питаннями транскордонного співробітництва, а також – ролі внутрішніх регіонів держави у міжнародних відносин.

Водночас слід зазначити, що в дослідження питання застосування поняття регіону у міжнародно-політичних дослідженнях не робилася спроба простежити еволюцію методологічних підходів до поняття, визначити причини трансформації підходів до використання терміну, а також взаємозв'язок зміни методологічних підходів до відповідної термінології із зміною кола питань, якими займалися дослідники міжнародного регіоналізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесах регіонотворення у політичному вимірі міжнародні регіони та регіональні системи виступають продуктом міжнародних взаємодій, міжнародно-політичним простором, у якому розгортаються зазначені регіональні взаємодії та вибудовуються сталі зв'язки й повноцінні системи взаємодії на регіональному рівні. Ці процеси є не менш значущими для розвитку міжнародних відносин у цілому. По-перше, навіть формально взаємодії між міжнародними акторами, що відбуваються в межах територіальних комплексів, навіть у межах усталених міжнародних регіонів, залишаються міжнародними за своїм характером. А оскільки активізація співпраці

на регіональному рівні, з одного боку, не заперечує для кожного окремого міжнародного актора існування зв'язків та взаємодій за межами регіонального простору, а з іншого, – через більшу відносну важливість процесів регіонального згуртування, – цей вимір відбивається на всіх інших взаємодіях міжнародного актора, то регіональні процеси опосередковано впливають на всю систему міжнародних відносин. По-друге, участь позарегіональних держав у регіональних взаємодіях перетворює ці держави на учасників процесів формування регіональних структур взаємодії в усіх міжнародних регіонах. По-третє, консолідація регіонального простору або герметизація процесів у ньому безпосередньо впливає на баланс сил та розподіл ресурсів у світовій системі міжнародних відносин.

Нарешті, у методологічному плані, по відношенню до відповідних міжнародних процесів, що розгортаються на регіональному рівні світової системи та спрямовані на консолідацію певного географічного простору, міжнародні регіони та регіональні системи виступають як базові категорії й основних елементи аналізу. Їх роль залишається творчою та значущою при аналізі регіональних процесів у дослідженнях місця і ролі регіональних утворень, а також у дослідженнях природи та динаміки процесів побудови цих регіональних утворень, тобто, до дослідження власне феномену регіоналізму в міжнародних відносинах.

Фактично шлях до визначення природи регіоналізму та його місця між іншими тенденціями глобального розвитку розпочинається ще з перших спроб концептуалізації регіонотворення. Вивченням процесів формування регіонів першою почала опікуватися географія, ще з часів, коли світовий суспільний ландшафт масово почав змінюватися з переважно сільського, сільськогосподарського за виробничою структурою, у якому мешкала більшість населення, на урбанізований та індустріальний. Якщо до того часу вивчення регіону як суспільного явища фактично збігалось з дослідженням природної регіональної структури світу, ці зміни в суспільному житті поставили питання щодо принципів та форм організації старих та нових регіональних просторів [14, с. 264–266], появи регіонів та регіональних систем.

Першими спробами окреслити основні параметри регіоналізму здійснювалися Хантінгтоном, який наголошував на визначальному впливі природних параметрів на долю світових регіонів, через їх усвідомлення та перетворення в повсякденному житті людей [7], і Відалем де ла Бланшем, який зазначав, що визначення регіонів і регіональна організація є матеріальним виявленням взаємодії людини та природи. Відаль де ла Бланш фактично вважав природу основним чинником, що спричиняв регіоналізацію і намагався дослідити, яким чином різні природні оточення будуть впливати на особливості організації регіонального простору [21].

Поступово дослідники намагалися відшукати механізми регіоналізації, які мали б не тільки природні, але також суспільні елементи. Так, Соєр запропонував концепцію культурного ландшафту, згідно з якою будь-який регіон уже існує як довершене й органічне ціле, і лише має бути відкритим внаслідок цілеспрямованої дослідницької діяльності [20]. Тобто, регіоналізація виступає не процесом, спрямованим на формування регіону, а лише діяльністю, метою якої є пошук та визначення існуючого регіону, у якому природні елементи унікальним чином поєднуються з елементами, створеними людиною. Водночас наголошення на унікальності комбінації елементів у кожному регіоні доводило концепцію Соєра то такої межі партикуляризму, що ним відкидалося саме існування узагальнюючого феномена регіоналізму.

Згідно з концепцією Хартстоуна, регіони не були органічним цілим, навпаки, виникали лише внаслідок цілеспрямованих дій природи або людини [6]. На його думку, регіон

міг бути усвідомлений дослідником як єдине ціле, але ця цілісність не була продуктом діяльності природи або людини, а лише утворилася внаслідок завершення завдання творчого елемента із доведення певного простору до вигляду, відповідного виконанню певної функції [6, с. 362]. Таким чином, регіоналізація ставала першочерговим механізмом формування регіону, без якого його існування не було можливим, а творчий елемент визначав напрям та мету регіоналізації. Ця конструкція найближче підійшла до осмислення регіоналізму як специфічного суспільного феномена, який проявляється фактично в усіх сферах людського життя. Саме така модель організації регіонального простору стала основою подальшого дослідження регіоналізму фактично в усіх суспільних наукових дисциплінах.

Поступове розширення кола наукових дисциплін, які активно використовували категорію регіон або регіональний підхід у цілому, призвела до суттєвого розширення концепції регіоналізму та його визначальних чинників. Поступово наголос у визначенні сутності регіоналізму переміщувався з когнітивного аспекту концепції до онтологічного. Регіоналізм визначався як постійний процес трансформації світового простору, а його соціальний характер, що корелював із природою категорії регіону в суспільних науках, визнавався як джерело цієї трансформації; регіоналізм розглядався як складний процес конструювання та реконструювання регіонів у процесі суспільних відносин як усередині регіонального простору, так і поза його межами. Це процес конструювання носить перманентний характер, нові просторові конфігурації взаємодії між регіональними акторами «є продуктом постійних переговорів, результатом диференційованості суспільних відносин... несталість яких визначає тимчасовий характер будь-яких форм їхньої організації» [2, с. 138]. Регіоналізм, таким чином, визначає не тільки шляхи та форми просторової організації цих взаємодій, але і тривалість та взаємодію між собою різних регіональних комплексів.

Важливе питання, що постало у процесі розвитку концепцій регіоналізму, було пов'язане зі співвідношенням між універсальністю та відносністю самого явища регіональної просторової організації. З одного боку, регіоналізм виразно проявляв свої загальні характеристики, що підштовхувало до його визначення як універсальної тенденції. Однак водночас регіон, основна категорія регіоналізму, в емпіричних дослідженнях демонстрував надзвичайну різноманітність та різноплановість. Регіони відрізнялися один від одного, навіть якщо основою їх формування була та сама функціональна детермінанта.

Водночас визначення широкого, порівняно з першими дослідженнями, кола факторів, що визначали характер регіоналізму та його природу, дозволило доповнити географічні, політичні, економічні чинники також чинниками культурними, що, у свою чергу, відкрило шлях до інтеграції різних чинників організації регіонального простору й визначення регіоналізму як багатовимірного явища. Адже спільність культури, її вираження, сприяє розвитку відчуття спільності між суб'єктами регіонотворення. Отже, культурна спільність дозволила забезпечити формування регіональної ідентичності, основаної на культурі регіонального простору й закріпленій як ознаки цього простору як для його елементів, так і для зовнішніх акторів [11, с. 936].

Навіть у регіонах, які визначаються лише за географічними, політичними або економічними чинниками, зберігається певна спільна ідентичність, виражена або в подібності умов життя, або в однаковій культурі побуту тощо. Таким чином, навіть штучні конструкції регіонів спиралися на чинник, який забезпечував їм закріплення в суспільній свідомості. Особливо важливим це було для проектів регіоналізації, які були ініціативами держав і не завжди відповідали характеру економічних або суспільних зв'язків у певному регіональному просторі. Спільна мова або конфесійна приналежність виступали важли-

вими факторами регіоналізації навіть у тих частинах регіональних просторів, де інші типи взаємодії були слабкими.

Такі форми регіоналізації використовувала, зокрема, Франція для організації африканських країн, що колись були її колоніями, і найвиразнішою спільністю яких була приналежність до франкофонного світу. Саме тому Майніг визначив регіональну культуру як характеристику «групи людей, які укорінені на певній території та свідомі своєї ідентичності як такої, що походить від спільної спадщини, і мають спільну матеріальну та духовну культуру» [15, с. 80]. Саме ідентичність і спільність культур для нього виступають ключовими джерелами й, у своїй власній динаміці, рушійними силами регіонотворення, завдяки яким відбувається активізація взаємодії між елементами регіону, з'являються нові форми взаємодії та згуртовуються всі елементи регіонального простору [15, с. 81]. Таким чином, сам регіоналізм став визначатися і як потужна, самосвідома форма регіональної культури, яка дозволяє відтворювати основні цінності регіональної ідентичності, розвивати її та адаптувати до змін світу, що оточує регіон.

Значна культурна складова регіоналізму зумовила його дихотомну природу. Адже регіоналізм виступав у моделях протиставлення регіону та середовища незалежно від чинників регіоналізації та форм регіоналізму. Звісно, збільшення розміру регіонального простору, розширення функціональних площин, у яких регіональний простір консолідується, певною мірою розмиває жорсткі ознаки приналежності до регіону. Однак навіть у таких формах регіоналізм усе одно відокремлює певну частину від цілого. Адже регіон, регіональний комплекс, регіональна система в категоріях системності завжди є відкритими системами, оскільки той макрорівень, по відношенню до якого регіон виступає мезорівнем (держава для субнаціональних акторів, глобальна система для регіональних систем міжнародних відносин), завжди має вплив на регіон. І саме зменшення цього впливу є метою регіоналізації. А для цього треба провести чітку межу між регіоном та більшою системою, що для регіону також стає середовищем.

Ідея відмінності регіонального комплексу від оточення як центральна теза регіоналізму підштовхнула, по-перше, до активних компаративних досліджень різних регіональних систем і до появи регіональних досліджень як окремого напрямку в дослідженні міжнародних відносин. По-друге, вона зумовила активну розробку концепції регіоналізму, що серед іншого відштовхувалася від відмінностей регіоналізму та інших тенденцій організації просторових комплексів. Наприклад, регіон, сформований на основі культурних чинників, протиставлявся локалізму як прояву провінціалізації культури. Так, Одам вважав відсутність розвинених соціальних інститутів у певному районі причиною уповільнення адаптації до суспільної трансформації, відсталості культури та нездатності до повноцінного створення регіональної структури взаємодії, яка була б здатна до ефективного розвитку регіону. На його думку, регіональна культура утворювалася лише через злиття локальних традицій із національною культурою всієї держави, а існування активних суспільних інститутів у регіоні робило такий процес можливим [18, с. 43]. Адже «справжній регіоналізм мав сприяти розвитку як регіону, так і всієї держави» [18, с. 43]. Хоча можна заперечити обґрунтованість подібного розрізнення локалізму та регіоналізму, але сама ідея множинності просторової організації, запроваджена Одамом, безумовно виявилася корисною, серед іншого, і для становлення досліджень процесів регіоналізації в міжнародних системах.

Принцип формування інституціональних механізмів як ключових ланок регіоналізації розвинув Патнем, який пов'язував ефективність та результативність регіональних проєктів з існуванням ефективних регулятивних та контрольних механізмів. У його концепції

культурні чинники також відіграли важливу роль, оскільки рівень ефективності інститутів у регіоналізації він пов'язав з існуванням відповідних традицій створення та забезпечення функціонування інститутів [19, с. 162]. Фактор традицій у моделі регіоналізму за Патнемом відіграє важливу методологічну роль. Адже існування традиції співробітництва і розділення праці та повноважень, які існують в одних громадах і відсутні в інших, суттєво впливають на їхнє бажання та готовність долучатися до проектів регіоналізації, а також готовність покладатися у вирішенні важливих питань на колективні дії та механізми. Крім того, традиції співпраці та її організації за територіальним принципом створюють критичну масу звичаїв суспільних та політичних, які необхідні для започаткування нормативної структури регіону. Таким чином, культурні елементи та структура посилюють один одного.

Проблему ідентифікації у процесі регіоналізації проявляє консервативний чинник регіоналізму. Адже регіоналізм насправді посилює деякі традиційні елементи, атрибутивні до того географічного простору, що виступає основою регіону [22, с. 51]. Зіткнення ідентичностей є одним із важливих елементів регіоналізації, що впливає на її успішність, як усередині держави, так і зовні. Якщо всередині держави регіон опиняється перед потребою узгодити власну локальну ідентичність з ідентичністю національного рівня, він може або конструювати нову ідентичність на перетині двох старих й ідентифікуватися як нова за своїми ознаками регіональна структура, або відкидати національну ідентичність та обирати шлях сепаратизму [22]. В обох варіантах регіоналізм залишиться визначальною тенденцією розвитку цього простору. Натомість у міжнародних відносинах відмова від трансформації ідентичності в процесі регіоналізації з високою вірогідністю призведе до згорання регіоналізму взагалі та до втрати регіону.

Отже, соціальна конструкція регіону з'являється і проявляється у процесі регіоналізації. Саме цей аспект виявляється у концепціях регіону як «уявної спільноти» [3], «винайдення традицій» [10], та «консолідованої ідентичності» [13]. Природні особливості регіону часто надають певний поштовх до розгортання регіоналізації в окремих функціональних сферах, заохочуючи економічний і політичний регіоналізм. Однак у сучасному світі саме природні параметри та історичні традиції перестали бути абсолютними категоріями регіоналізації.

Для регіоналізму функціональні взаємодії, незалежно від того, чи корелюють вони із традиційними зв'язками чи ні, виходять на перший план та починають визначати його характер і динаміку регіоналізації. На думку Харелла регіотворення відбувається за рахунок територіальної організації соціальних, політичних, економічних і культурних аспектів життєдіяльності людських спільнот, тобто регіоналізм актуалізується у таких категоріях, як «соціальна згуртованість етнічних, расових і мовних груп, що проживають спільно; економічна взаємодоповнюваність тих господарських і промислових одиниць, що працюють у межах даної території; сумісність загальних цінностей, зв'язаних із культурою, релігією, історичними традиціями; політична солідарність» [8, с. 333].

У сучасному розумінні поняття регіону важливе місце відіграє комплекс функціональних взаємодій, що далеко виводять підхід до виокремлення просторового аспекту регіону від звичайного географічного плану. Простір не менше характеризується економічними, культурними, політичними відносинами, вони не є сторонніми проявами суспільної активності, навпаки, вписані в якості атрибутів самого простору, сприймаються як його невід'ємна характеристика. Так само, регіон пов'язаний із політичним управлінням, що впливає на економічний менеджмент, захист навколишнього середовища, соціальну стабільність – тобто, на низку чинників, визначальних для характеристик простору [17].

У постбіполярному світі важливими аспектами дослідження регіоналізму стали його співвідношення із глобалізацією та місце міжнародних регіонів у глобалізованому світі. Глобалізація з її нівелюванням значення національних кордонів фактично сприяла активізації дискусій щодо регіоналізму, оскільки територіальний у своїй основі, але пов'язаний з усвідомленими чинниками консолідації свого простору, феномен безумовно за глобалізації набуває нової ролі в організації національного та транснаціонального просторів [12]. Особливо значущими такі дослідження стають при вивченні таких регіональних утворень, які на практиці намагаються кинути виклик традиційним державам в актуалізації власної компетенції не тільки в державі, але й у міжнародних системах. Ці зміни в характері взаємовідносин між різними акторами вплинули й на трансформацію природи регіоналізму [5]. Відповідно, предметами досліджень регіоналізму стають визначення особливостей його взаємодії з іншими тенденціями трансформації міжнародних відносин [4], умов його розгортання та посилення й особливостей впливу регіоналізму на поведінку політичних і суспільних акторів [19].

Висновки. Складна картина наукових розвідок міжнародного регіоналізму та еволюція підходів до визначення поняття регіон в міжнародно-політичних дослідженнях свідчать про складність самого явища, про його комплексний та багатовимірний характер. Фактично, регіон та регіоналізм не тільки є предметами міждисциплінарних досліджень, але й у політичному процесі виступають як прояви поліфункціонального загальносистемного явища. Регіоналізм проявляється фактично в усіх площинах функціонування системи міжнародних відносин, внаслідок чого сам відчуває на собі вплив усіх провідних тенденцій трансформації цієї системи. Зв'язок та взаємний вплив регіоналізму й інших тенденцій у системі призводять до видозмінення регіоналізму, його модернізації та адаптації до нового стану системи. Більшість тенденцій, що безпосередньо здійснюють вплив на регіоналізм і, у свою чергу, відчувають на собі вплив регіоналізму, стосуються принципів і шляхів організації світового простору чи його фрагментів.

Тенденції розвитку системи міжнародних відносин, з якими регіоналізм перебуває у тісному зв'язку, впливають також на характер регіоналізації у кожному окремому регіоні. Цей вплив визначається як інтенсивністю взаємодії регіоналізму із відповідною тенденцією, так і ступенем впливу цієї тенденції на регіональний простір. Динаміка процесу регіоналізації визначається наступними факторами: природою та рівнем зближення країн, ступенем їх взаємозалежності, взаємного впливу і взаємодоповнюваності; співвідношенням рівня економічного, політичного, суспільного розвитку держав; історичною, культурною, релігійною, етнічною та лінгвістичною спільністю; природою зв'язків між державами та недержавними міжнародними акторами в регіональному просторі; співвідношенням потенціалу внутрішньої взаємодії в регіональному просторі та зовнішніх впливів; рівнем сили в регіональному просторі, наявністю силової рівноваги між регіональними державами.

Міжнародний регіон як елемент вертикальної, ієрархізованої організації світової системи насправді є продуктом регіонального розвитку й, певною мірою, проявом ієрархічності міжнародної системи. Для міжнародних відносин історично було характерним домінування саме вертикальної організації простору, коли малі та середні держави організовувалися навколо нечисленної групи великих держав. Найвищою фазою вертикального типу організації всього світового простору став європоцентричний світ Нового часу, коли кілька великих європейських держав контролювали через вертикальні зв'язки решту держав у Європі та свої великі колоніальні імперії. Навіть часткове звільнення деяких колоній у першій половині ХХ ст. не змінило докорінно цього стану речей, адже нові держави значною мірою залежали від колишніх метрополій і залишалися у системі їх

вертикальних зв'язків. У повоєнний час становлення біполярності ще більше закріпило вертикальний характер організації системи міжнародних відносин, адже наддержави прагнули жорсткого контролю глобального простору та всіх його акторів.

У таких умовах поява міжнародних регіонів та їх закріплення в системі міжнародних відносин у більшості випадків не була пов'язана із власне регіональними процесами. Формування регіональних комплексів, інколи навіть самої регіональної взаємодії між окремими міжнародними акторами ставала результатом зовнішнього втручання – конструктивного, коли зовнішній актор організовував або навіть формалізував простір (сприяв активізації зв'язків між регіональними державами, виступав ініціатором створення регіональних організацій), або деструктивного, коли зовнішній актор становив загрозу для всіх або більшості регіональних держав. Отже, трансформації системи міжнародних відносин, які призвели до формування її регіонального рівня та поступового підвищення ролі регіону в міжнародних відносинах пов'язані із поступовим послабленням вертикальних зв'язків у світовій системі.

Список використаних джерел

1. Agnew J. A. *Place and Politics: The Geographical Mediation of State and Society* / J. A. Agnew. – New York: Routledge, 2014. – 282 с.
2. Allen J. *Rethinking the Region* / J. Allen, D. Massey. – London: Routledge, 1998. – 159 с.
3. Anderson B. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* / B. Anderson. – London: Verso, 1991. – 224 с.
4. Ayers E. L. *All Over the Map: Rethinking American Regions* / E. L. Ayers, P. N. Limerick, S. Nissenbaum, P. S. Onuf. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996. – 136 с.
5. Griswold W. Does the center imagine the periphery?: State support and literary regionalism in Norway and the United States / W. Griswold, F. Engelstad. // *Comparative Social Research*. – 1998. – Vol. 17. – С. 129–175.
6. Hartshorne R. The nature of geography / R. Hartshorne. // *Annals of the Association of American Geographers*. – 1939. – Vol. 29. – С. 1–469.
7. Huntington E. *The Character of Races, as Influenced by Physical Environment. Natural Selection and Historical Development* / E. Huntington. – N.Y. : C. Scribner's Sons, 1924. – 393 с.
8. Hurrell A. Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics / A Hurrell. // *Review of International Studies*. – 1995. – Vol. 21. – С. 331–358.
9. Hönnighausen L. *Regionalism in the Age of Globalism: Concepts of regionalism Center for the Study of Upper Midwestern Cultures* / L. Hönnighausen. Madison: University of Wisconsin, 2005. – 196 с.
10. Hobsbaum E. *The Invention of Tradition* / E. Hobsbaum, T. Ranger. – Cambridge, 1983. – 322 с.
11. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Vol. 23. – Amsterdam: Elsevier, 2001. – 1001 с.
12. Logan J. R. *Urban Fortunes: The Political Economy of Place* / J. R. Logan, H. L. Molotch. – Berkeley: University of California Press, 1987. – 383 с.
13. Griswold W. The writing on the mud wall: Nigerian novels and the imaginary village / W. Griswold. // *American Sociological Review*. – 1992. – Vol. 57. – С. 709–724.
14. Livingstone D. N. *The Geographical Tradition: Episodes in the History of a Contested Enterprise* / D. N. Livingstone. – Oxford : Wiley, 1993. – 444 с.

15. Meinig D. W. The Shaping of America: A Geographical Perspective on 500 Years of History. Volume 1. Atlantic America, 1492–1800 / D. W. Meinig. – New Haven: Yale University Press, 1986. – 524 c.
16. Miggelbrink J. Der gezähmte Blick. Zum Wandel des Diskurses über “Raum” und “Region” in humangeographischen Forschungsansätzen des ausgehenden 20. Jahrhunderts / J. Miggelbrink. – Leipzig: Institut für Länderkunde, 2002.
17. Mitra J. Entrepreneurship, Innovation and Regional Development / J. Mitra. New York: Routledge, 2013. – 360 c.
18. Odum H. W. American regionalism: a cultural-historical approach to national integration / H. W. Odum, H. E. Moore. – N.Y.: H. Holt and Company, 1938. – 693 c.
19. Putnam R. D. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy / R. D. Putnam. – Princeton: Princeton University Press, 1994. – 280 c.
20. Sauer C. O. Land and Life: A Selection from the Writings of Carl Ortwin Sauer / C. O. Sauer. – Berkeley: University of California Press, 1963. – 435 c.
21. Vidal de la Blache P. Principles of Human Geography / P. Vidal de la Blache . – London: H. Holt and Co, 1926. – 511 c.
22. Violich F. The Bridge to Dalmatia: A Search for the Meaning of Place / F. Violich. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1998. – 351 c.
23. Wippel, S. Conceptual Considerations of “Space” and “Region”: Political, Economic and Social Dynamics of Region-Building / S. Wippel. // Regionalizing Oman [Ed. by S. Wippel]. – Leipzig: University of Leipzig, 2013. – C. 21–42.

References

1. Agnew, J. A. (2014). *Place and Politics: The Geographical Mediation of State and Society*. N.Y., Routledge.
2. Allen, J. & Massey, D. (1998). *Rethinking the Region*. London, Routledge.
3. Anderson, B. (1991). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London, Verso.
4. Ayers, E. L., Limerick, P. N., Nissenbaum, S., & Onuf, P. S. (1996). *All Over the Map: Rethinking American Regions*. Baltimore, Johns Hopkins University Press.
5. Griswold, W & Engelstad, F. (1998). Does the center imagine the periphery?: State support and literary regionalism in Norway and the United States. *Comparative Social Research*, 17, 129–175.
6. Hartshorne, R. (1939). The nature of geography. *Annals of the Association of American Geographers*, 29, 1–469.
7. Huntington, E. (1924). *The Character of Races, as Influenced by Physical Environment. Natural Selection and Historical Development*. N.-Y., C. Scribner’s Sons.
8. Hurrell, A. (1995). Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics. *Review of International Studies*, 21, 331–358.
9. Hönninghausen, L. (2005). Regionalism in the Age of Globalism: Concepts of regionalism Center for the Study of Upper Midwestern Cultures. Madison, University of Wisconsin.
10. Hobsbaum, E. & Ranger, T. (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge.
11. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. (2001). Vol. 23. Amsterdam, Elsevier.
12. Logan, J. R. & Molotch, H. L. (1987). *Urban Fortunes: The Political Economy of Place*. Berkeley, University of California Press.
13. Griswold, W. (1992). The writing on the mud wall: Nigerian novels and the imaginary village. *American Sociological Review*, 57, 709–724.

14. Livingstone, D. N. (1993). *The Geographical Tradition: Episodes in the History of a Contested Enterprise*. Oxford, Wiley.
15. Meinig, D. W. (1986). *The Shaping of America: A Geographical Perspective on 500 Years of History*. Volume 1. Atlantic America, 1492–1800. New Haven, Yale University Press.
16. Miggelbrink, J. (2002). *Der gezähmte Blick. Zum Wandel des Diskurses über "Raum" und "Region" in humangeographischen Forschungsansätzen des ausgehenden 20. Jahrhunderts*. Leipzig, Institut für Länderkunde.
17. Mitra, J. (2013). *Entrepreneurship, Innovation and Regional Development*. New York, Routledge.
18. Odum, H. W. & Moore, H. E. (1938). *American regionalism: a cultural-historical approach to national integration*. N.Y., H. Holt and Company.
19. Putnam, R. D. (1994) *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, Princeton University Press.
20. Sauer, C. O. (1963) *Land and Life: A Selection from the Writings of Carl Ortwin Sauer*. Berkeley, University of California Press.
21. Vidal de la Blache, P. (1926). *Principles of Human Geography*. London, H. Holt and Co.
22. Violich, F. (1998). *The Bridge to Dalmatia: A Search for the Meaning of Place*. Baltimore, Johns Hopkins University Press .
23. Wippel, S. (2013). *Conceptual Considerations of "Space" and "Region": Political, Economic and Social Dynamics of Region-Building*. In. *Regionalizing Oman* (21–42). Leipzig, University of Leipzig.